

Diversiteit in de samenleving

Concepten,
voorbeelden uit
de praktijk en
methoden voor de
diversiteitsbewuste
professional

Lucho Rubio Repáraz
Siela Ardjosemito-Jethoe
Meike Vroom (Red.)

© 2024

Uitgeverij Van Gorcum BV
Postbus 43, 9400 AA Assen.

>g uitgeverij
van gorcum

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, opgenomen in een AI-applicatie, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

Ofschoon iedere poging is ondernomen volgens de auteurswet rechthebbenden van het in dit boek opgenomen illustratiemateriaal te traceren, is dit in enkele gevallen niet mogelijk gebleken. In het onderhavige geval verzoekt de uitgever rechthebbenden contact met hem op te nemen.

Voor de toegang tot het online materiaal bij deze uitgave kun je een account aanmaken en inloggen op www.vangorcumstudie.nl en vervolgens zoeken op de titel 'Diversiteit in de samenleving'.

NUR 812

ISBN folio 9789023260028
ISBN ebook 9789023260417

Eerste druk, 2017
Tweede druk, 2020
Herziene derde druk, 2024

Uitgave: Uitgeverij Van Gorcum, Assen
Grafische verzorging en epub: LINE UP boek en media bv, Groningen
Omslagontwerp: Richard Bos, Leeuwarden
Druk: Drukkerij Van Gorcum, Meppel

Inhoud

Inleiding	XI
-----------	----

DEEL 1	Theoretische beschouwingen	1
---------------	-----------------------------------	----------

Sleutel 1: Meervoudige identiteit	2
-----------------------------------	---

Hoofdstuk 1	Intersectionaliteit	5
--------------------	----------------------------	----------

Twie Tjoa

Inleiding	6
1.1 Historische achtergrond	6
1.2 Wat is intersectionaliteit?	8
1.2.1 Het gangbare denken	8
1.2.2 Het intersectionele denken	11
1.3 Intersectionele analyse	13
1.3.1 De andere vraag stellen	13
1.3.2 Wat levert intersectionele analyse op?	15
1.4 Conclusie	15

Hoofdstuk 2	Superdiversiteit	17
--------------------	-------------------------	-----------

Kathinka Rijk

Inleiding	18
2.1 Het begrip 'superdiversiteit'	19
2.2 Dimensies van differentiatie	20
2.3 Betekenis voor de professional in het werkveld	24

Hoofdstuk 3 Perspectieven op cultuur

27

Baukje Prins

Inleiding	28
3.1 De culturalisering van burgerschap	28
3.2 Cultuur met een kleine 'c'	29
3.3 Cultuur als een ding: de essentialistische visie	30
3.4 Cultuur als een omgeving: de contextualistische visie	31
3.5 Outsider- of insiderperspectief	31
3.6 Risico van essentialisme	32
3.7 Allemaal hetzelfde of allemaal verschillend?	33
3.8 Cultuur als levensvorm: de constructivistische visie	33
3.9 Gebruik en misbruik van cultuur	35

Hoofdstuk 4 Inclusieve communicatie

37

Edwin Hoffman

Inleiding	38
4.1 Niet culturen, maar mensen ontmoeten elkaar	38
4.2 Communicatie is een circulair proces	40
4.3 Het TOPOI-model	41
4.3.1 Het gebied Taal	43
4.3.2 Het gebied Ordening	44
4.3.3 Het gebied Personen	45
4.3.4 Het gebied Organisatie	47
4.3.5 Het gebied Inzet	48
4.4 Conclusie	48
Opdrachten deel 1	49

DEEL 2	Thema's van de diverse samenleving	53
---------------	---	-----------

Sleutel 2: Macht en privilege 54

Hoofdstuk 5	Armoede als breuklijn in de samenleving	57
--------------------	--	-----------

Nele Peeters, Heleen Delanghe en Bérénice Storms

Inleiding	58
5.1 Wat is armoede?	59
5.1.1 Hoe meten we armoede?	60
5.1.2 De Europese indicator voor armoede en sociale uitsluiting	60
5.1.3 Evolutie van het monetair armoederisico	62
5.1.4 Een alternatief: referentiebudgetten	63
5.2 Persoonlijke en sociale impact van armoede	65
5.2.1 Armoedeweb: hoe geldtekort leidt tot uitsluiting	65
5.2.2 Armoede in het echt: goochelend en balancerend	67
5.3 Hefbomen om uit armoede te ontsnappen: goed beleid gevraagd	68
5.4 Reflectievragen en tips voor de toekomstige professional	69

Hoofdstuk 6	Migratie	73
--------------------	-----------------	-----------

Lucho Rubio Repáraz

Inleiding	74
6.1 Geschiedenis	74
6.2 Wat is het? State of the art, termen en concepten	75
6.2.1 Wat is migratie?	76
6.2.2 Typologie migraties	77
6.2.3 Juridische positie van migranten	80
6.2.4 Migratiebeleid in Nederland en België	80
6.2.5 Fort Europa	82
6.3 Ervaringen uit de marge: in- en uitsluiting	84
6.4 Reflectievragen en tips voor toekomstige professional	86

Hoofdstuk 7 Religie en levensbeschouwing

89

Ina ter Avest, Saskia Heusèr en Siela Ardjosemito-Jethoe

Inleiding	90
7.1 Geschiedenis	91
7.2 Wat is religie en levensbeschouwing?	92
7.2.1 Hoe kunnen we religie en levensbeschouwing begrijpen?	92
7.2.2 Vijf op een rij	94
7.2.3 Natuurreligies, humanisme en seculiere levensbeschouwingen	96
7.3 Religie en levensbeschouwing in de brede samenleving	97
7.4 Ethiek en moraliteit	98
7.5 Ervaringen in levensbeschouwelijke identiteitsontwikkeling	99
7.6 Reflectievragen en tips voor de toekomstige professional	101
7.6.1 Society of mind	102
7.6.2 Moreel beraad	103

Hoofdstuk 8 (On)beperkt

105

Meike Vroom

Inleiding	106
8.1 Geschiedenis	107
8.2 Wat is het? State of the art, termen en concepten	108
8.3 Ervaringen uit de marge: in- en uitsluiting	111
8.3.1 Ik wil graag naar school ...	113
8.3.2 Als je wilt werken ...	114
8.3.3 Ik zoek een dak boven mijn hoofd ...	115
8.4 Reflectievragen en tips voor de toekomstige professional	116

Hoofdstuk 9 Gender en ongelijkheid

119

Wendelien Vantieghem en Katrien De Graeve

Inleiding	120
9.1 Geschiedenis	120
9.1.1 Gender	120
9.1.2 Feminisme	121
9.2 Wat is het? State of the art, termen en concepten	122
9.2.1 Gendertheorie op het individuele niveau	122
9.2.2 Gendertheorie op het interactionele niveau	123
9.2.3 Gendertheorie op het maatschappelijk niveau	125
9.3 Ervaringen uit de marge: in- en uitsluiting	126
9.3.1 Vrouwen en mannen in de zorg	127
9.3.2 Huishoudelijk (on)werk	128
9.4 Reflectievragen en tips voor de toekomstige professional	129

Hoofdstuk 10 Gender en seksualiteit 131

Marten Bos en Rocher Koendjiharie

Inleiding	132
10.1 Geschiedenis	132
10.2 Wat is het? State of the art, termen en concepten	135
10.3 Ervaringen uit de marge: in- en uitsluiting	139
10.4 Reflectievragen en tips voor de toekomstige professional	141

Hoofdstuk 11 Kleur bekennen 143

Siela Ardjosemito-Jethoe, Lucho Rubio Repáraz en Meike Vroom

Inleiding	144
11.1 Geschiedenis	144
11.2 Wat is het? State of the art, termen en concepten	146
11.2.1 De Dominante en De ander	146
11.2.2 Discriminatie en racisme	148
11.3 Ervaringen uit de marge: in- en uitsluiting	154
11.4 Reflectievragen en tips voor de toekomstige professional	155
Opdrachten deel 2	158

DEEL 3 De praktijk in een (super)diverse context 163

Sleutel 3: Positie in de samenleving	164
--------------------------------------	-----

Hoofdstuk 12 De presentiebenadering 167

Hennie Smit

Inleiding	168
12.1 Een theorie van presentie	168
12.2 De presente werker	172
12.2.1 Exposure	173
12.2.2 Luisteren	174
12.2.3 Reflectievragen en tips voor de toekomstige professional	175

Hoofdstuk 13 De capabilitybenadering

177

Ben Venneman

Inleiding	178
13.1 Capabilitybenadering: een verkenning op hoofdlijnen	179
13.2 Wat is de capabilitybenadering?	180
13.2.1 Basisbegrippen van de capabilitybenadering	180
13.2.2 Capabilities	181
13.2.3 Functionings	182
13.2.4 Resources en conversiefactoren	183
13.3 De capabilitybenadering in het sociaal domein	184

Hoofdstuk 14 Participatie

189

Siela Ardjosemito-Jethoe en Wim Burggraaff

Inleiding	190
14.1 Participatie	190
14.2 Sociale rechtvaardigheid	191
14.3 Sense of belonging	194
14.4 Toegankelijkheid	195
14.5 Methoden, werkwijzen en praktische uitingen	196
14.5.1 Talentontwikkeling	197
14.5.2 Netwerken en outreachend werken	198
14.5.3 Gezamenlijke ruimte	198
14.5.4 Dialogische gespreksvoering	199
14.5.5 Praktische uitingen	200

Hoofdstuk 15 Beeldvorming en media

205

Siela Ardjosemito-Jethoe, Zoë Papaikononou, Lucho Rubio Repáraz en Meike Vroom

Inleiding	206
15.1 Communicatie	207
15.2 Beeldvorming	210
15.3 De rol van de media en de journalistiek	212
15.4 Betekenis voor de professional in het werkveld	217

Opdrachten deel 3

220

Begrippen	223
Literatuur	227
Over de auteurs	250
Register	259

Inleiding

Werken in de hedendaagse context binnen het sociale domein vraagt om een goed begrip van je eigen perspectief in relatie tot dat van anderen. In dit boek worden handreikingen gedaan om perspectieven aan je eigen professionele kader toe te voegen, waarbij we focussen op principes van diversiteit, inclusie en gelijkwaardigheid.

Dit boek beoogt theoretische denkkaders, inzichten en voorbeelden te geven die kunnen bijdragen aan je visievorming. We nodigen je uit om je attitudes als professional en zelfs als persoon ter discussie te durven stellen. Dit boek gaat over identiteit. Je ‘eigen’ identiteit en die van ‘de ander’. Als toekomstig professional moet je leren wie je bent, en wie de ander is. Op deze manier zul je beter in staat zijn om de ander te begrijpen. Om de ander te begrijpen of dit in ieder geval proberen te doen, dien je te kunnen wisselen van perspectief. In deze samenleving, zeker in de grootstedelijke context, is diversiteit en de daarbij horende verschillende perspectieven niet meer weg te denken.

Voor professionals die met mensen werken is het van belang zich op verschillende niveaus kennis, kunde en vaardigheden rondom diversiteit eigen te maken.

Omdat je jezelf als instrument inzet, is het begrijpen van je eigen identiteitsvorming met betrekking tot diversiteit heel erg belangrijk. De volgende vragen kunnen hier een rol in spelen: Wie ben ik? Wat maakt mij uniek of wat maakt mij hetzelfde als een ander? Wie is de ander en hoe moet ik me verhouden tot anderen? Wat is mijn professionele perspectief op personen, situaties en contexten en hoe vind ik een goede balans tussen inhouds- en betrekkingniveau wanneer het om diversiteitsonderwerpen gaat?

Visie op het boek

Je krijgt kennis aangereikt, je wordt uitgenodigd om vaardigheden te ontplooiën en attitudes te ontwikkelen, en hierdoor werk je aan een professioneel handelings- en denkkader bij het tegengaan van sociale onrechtvaardigheid. Het leren herkennen van eigen privileges, het leren zien van systemische uitsluiting en het tegengaan van het indelen van mensen in groepen vanuit stereotypering, racistisch gedachtegoed en bevooroordeelde belangrijke uitgangspunten van dit boek. Want vraagstukken rond diversiteit en inclusie gaan altijd gepaard met systemische ongelijkheid, identiteitsvorming in relatie tot macht en categorisering van mensen. Er zijn mensenrechten, beroeps-, ethische en morele codes die deze onrechtvaardigheid tegengaan.

We willen dat dit boek bijdraagt aan jouw vorming tot een professional die durft te handelen. Hiervoor is het belangrijk dat je begrijpt hoe de maatschappij functio-

neert. We gebruiken in dit boek de term sociale professional, hiermee bedoelen we professionals die in het sociale domein werkzaam zijn. Dat de maatschappij niet voor iedereen op dezelfde manier werkt, blijkt bijvoorbeeld uit de cijfers over kansengelijkheid binnen het onderwijs en het etnisch profileren vanuit de overheid; denk hierbij aan de marechaussee, de politie, de belastingdienst enzovoort. Ook als je kijkt naar gendergelijkheid in carrièreperspectief of naar bias in artificial intelligence, zie je dat systemisch insluiten lastig blijkt. Systemen werken het meest voor de mensen die aan de basis van dat systeem hebben gestaan. In dit boek geven we jou tools om in dat systeem een verschil te maken op het gebied van gelijkwaardigheid en sociale rechtvaardigheid.

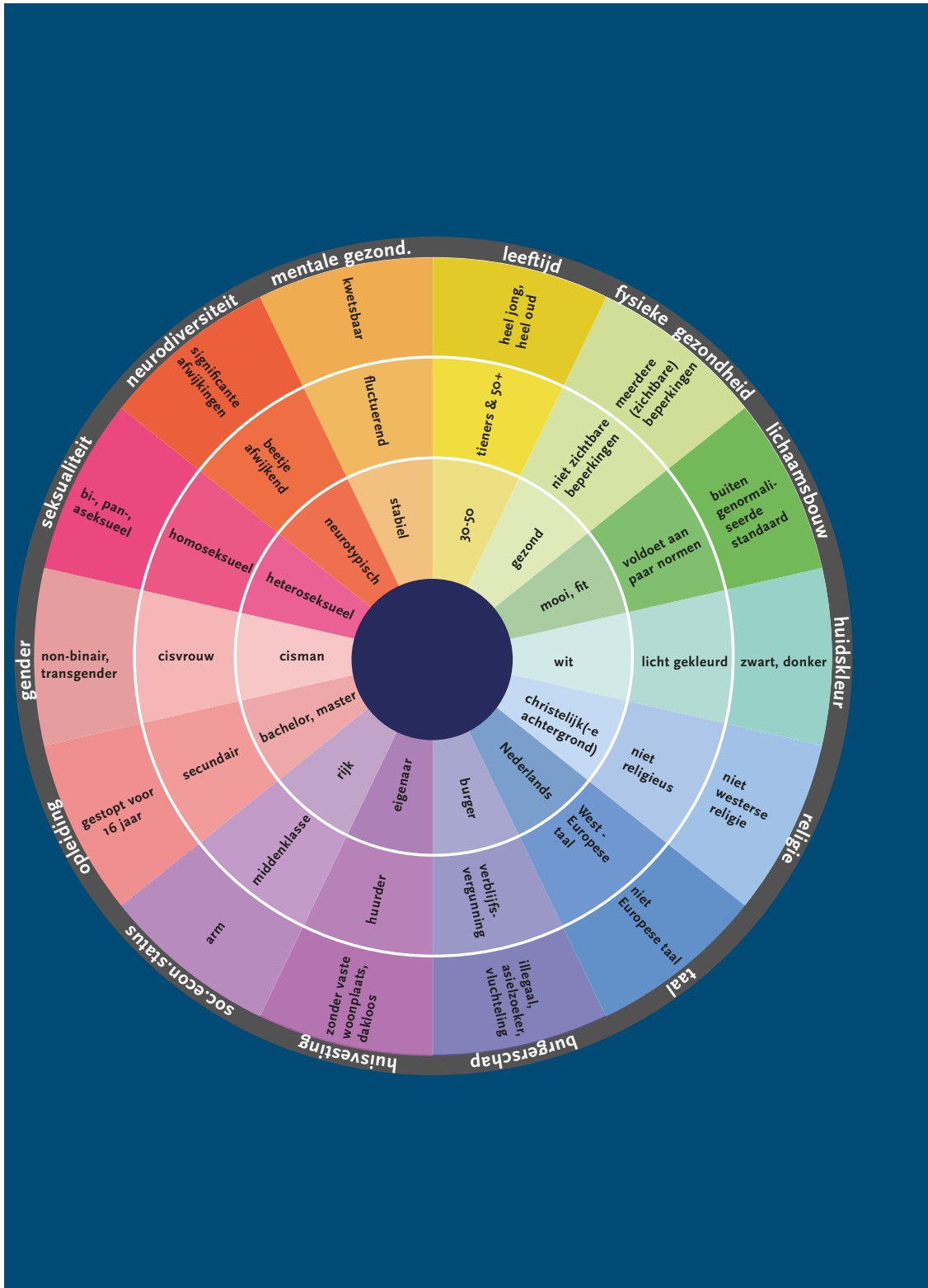
Onder redactie van drie professionals is dit boek tot stand gekomen in samenwerking met een groep van schrijvers met uiteenlopende achtergrond die allen experts zijn in het werkveld. Dit betekent dat er hier en daar overlap kan ontstaan: verschillende onderwerpen of concepten kunnen in verschillende hoofdstukken aan de orde komen. Deze overlap zal op sommige plaatsen een verschil in visies en interpretaties laten zien. Vanuit het redactieteam is ervoor gekozen om deze 'diversiteit' te laten bestaan, als voorbeeld van de veelzijdigheid in ideeën en opvattingen bij diversiteit. Het was een continue dialoog vol inzichten, twijfels en diepgaande discussies op het scherp van de snede. Het was soms ongemakkelijk en moeilijk. Dat hoort erbij. Dit gesprek is nog niet af en we hopen dat jullie dit gesprek ook doorlopend durven blijven aangaan. Wij gaan in ieder geval verder.

Leeswijzer

Elk van de drie delen van dit boek start met een inleiding die dient als sleutel om zelf aan de slag te gaan met de basisgedachte van dat deel. In deel 1 vind je een uitgebreide theoretische beschouwing van verschillende concepten die je denkkader verrijken. Je start met het verkennen van je eigen meervoudige identiteit op het identiteitswiel. In deel 2 vind je een thematische verkenning van zeven aspecten van het identiteitswiel die een toevoeging zijn op je eigen perspectief en als inspiratie dienen om je verder te verdiepen in deze en andere aspecten. In deel 3 begin je met een reflectie op je eigen positionaliteit in de samenleving en maak je kennis met een aantal praktijken en handelingskaders waaruit je kunt putten. Hiermee geef je vorm en inhoud aan je eigen professionaliteit.

De drie delen van het boek worden afgesloten met opdrachten uit de hoofdstukken van dat deel. Daarnaast zijn in ieder hoofdstuk voorbeelden en casussen verwerkt die helpen om de stof te begrijpen en in de praktijk te plaatsen. Het boek wordt afgesloten met een begrippenlijst. Op de website www.vangorcumstudie.nl kun je per hoofdstuk extra opdrachten, verdiepend materiaal, meer informatie en handvatten vinden. Hiernaar wordt verwezen met een beeldscherm-icoon in de kantlijn. Scan de QR-code hieronder om naar de website te gaan.

DEEL 1

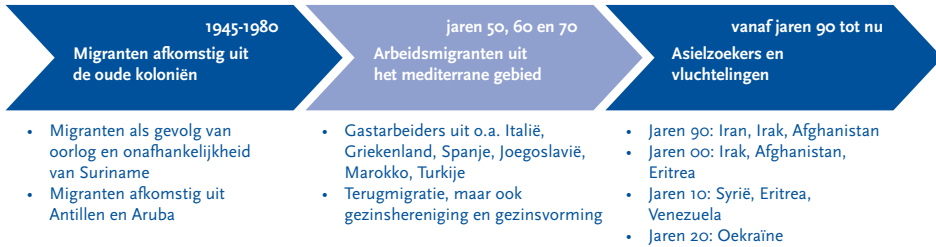
THEORETISCHE BESCHOUWINGEN

Hoofdstuk 1

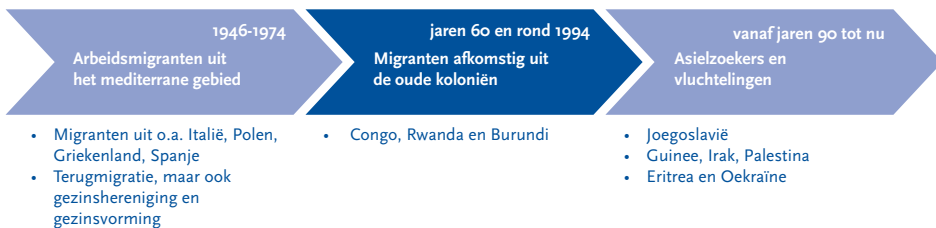
Intersectionaliteit

Twie Tjoa

Migratie naar Nederland vanaf 1945

Migratie naar België vanaf 1945

ren in Jemisset (Marokko); en van Sadije Bujaku, als kind gevlucht uit Kosovo vind je op de website www.vangorcumstudie.nl. We laten hen aan het woord zodat je een beeld kunt krijgen hoe zij het migratie- en integratiebeleid ervaren.

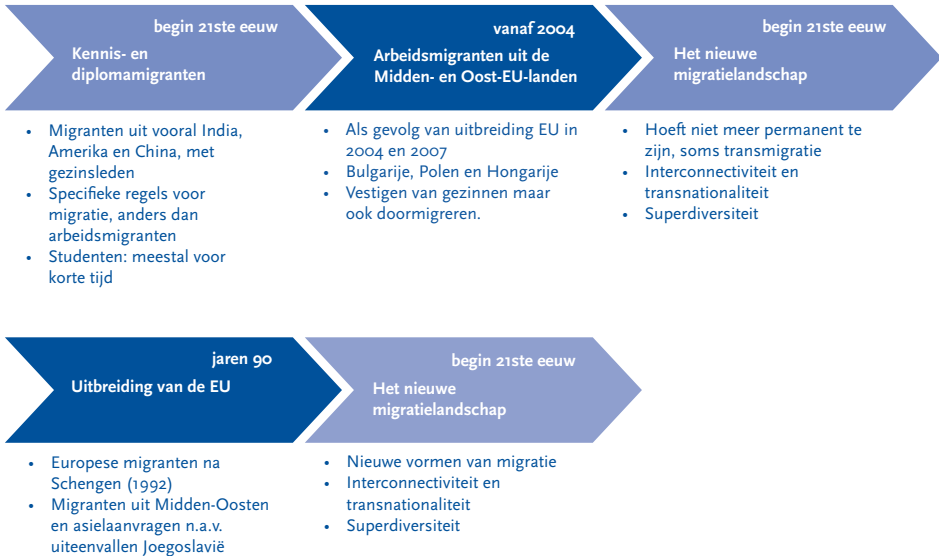
6.2.1 Wat is migratie?

Migratie is een bijzondere en ingrijpende gebeurtenis. Het is een *'life-event'* – vergelijkbaar met het beëindigen van een relatie of de dood van een geliefde – en kan een persoon (tijdelijk) kwetsbaar maken (Van Bekkum et al., 2010). Migreren (binnen of buiten het eigen land) impliceert een verandering in de sociale, economische, culturele en/of politieke leefomgeving van de persoon. Dit heeft consequenties voor de migrant zelf, voor diens gezin en nakomelingen en voor de familie die achterblijft. Migratie is stressvol, gaat gepaard met verlies en is vanaf dag één een weg vol uitdagingen: een leven opbouwen in het nieuwe land, wennen aan nieuwe gewoontes en (impliciete) regels en je leren redden in een nieuwe taal.

Het migratieproces gaat steeds gepaard met een *acculturatie-* en *integratieproces*.¹ Bij permanente vestiging in een ander land kan dit proces soms twee tot drie generaties duren (Lucassen & Lucassen, 2018). Niet alle migratie is echter permanent. Sommige migranten gaan van A naar B en blijven daar voor onbepaalde tijd. Soms gaan ze terug naar A; soms kunnen ze, ondanks dat ze dat willen, (bijvoorbeeld door oorlog of vervolging) niet terug naar A. Dit kan negatieve consequenties hebben voor hun psychologische welzijn. Soms migreren ze door naar C, of D, of E. Dit zijn de zogenoemde **transmigranten** (zie ook hoofdstuk 2: 'Superdiversiteit').

¹ Voor een uitgebreide beschrijving van wat integratie precies betekent, en welke integratieprocessen er in Nederland en België zijn geweest, kijk op de website www.vangorcumstudie.nl.

De redenen voor hedendaagse migratie zijn steeds diverser geworden. Daarom zijn er auteurs zoals Madison (in Miller, 2023) die een definitie van migratie hantieren die de belevenis van de migrant als uitgangspunt neemt:

- » *“een migrant is iemand die van de ene cultuur naar de andere is verhuisd, waarbij de tweede (cultuur) wordt ervaren als aanzienlijk verschillend van de eerste, en wel voor een dusdanig lange periode dat de persoon dagelijkse activiteiten onderneemt en wordt uitgedaagd om zich enigszins aan de nieuwe plaats aan te passen”*

(G. Madison, in Miller, 2023, p. 5).

6.2.2 Typologie migraties

Migratie, vooral in de 21ste eeuw, is steeds complexer en onvoorspelbaarder geworden. Sociale wetenschappers die migratie bestuderen, zoals socioloog Godfried Engbersen (2004), beweren dat migratie ‘vloeibaarder’ is geworden. Het is steeds moeilijker te voorspellen of bepaalde personen of collectieven blijven of dat ze weer teruggaan naar het land van herkomst (of een ander land). Tegelijkertijd weten we ook dat er patronen zijn te ontdekken: economische crisis en gebrek aan (economische) kansen, de gevolgen van klimaatverandering en oorlogen zijn goede voorspellers hiervan.

Migratie kan vrijwillig of onvrijwillig zijn. Sommige migranten worden *gedwongen* om te migreren, zoals vluchtelingen of slachtoffers van mensenhandel. Dan kan migratie als *life-event* gepaard gaan met onzekerheden en zelfs trauma’s. Vaak wordt economische migratie gezien als een vrijwillige vorm van migratie, terwijl politieke migratie als gedwongen migratie wordt bekeken (denk aan mensen die vluchten voor een dictatoriaal regime). Maar in werkelijkheid is dit complexer (Ent-

OPDRACHTEN DEEL 3

Hoofdstuk 12 De presentiebenadering

Scan de QR-code om naar de website www.vangorcumstudie.nl te gaan. Hier vind je extra materiaal bij dit hoofdstuk.

Opdracht 21: Inleven in de ander

Spreek met je docent af welk boek met een levensverhaal je gaat lezen, of welke documentaire je gaat bekijken. Het verdient de voorkeur dat een aantal studenten hetzelfde verhaal kiest, zodat er uitwisseling mogelijk is. Bespreek in een bijeenkomst achtereenvolgens:

- twee passages of citaten die het meest indruk op je hebben gemaakt en waarom;
- in hoeverre je je kon inleven in (kon identificeren met) de hoofdpersoon;
- in hoeverre je je kon inleven in (kon identificeren met) de andere personen;
- hoe je tegenover de persoon staat met wie je je identificeert;
- hoe het voor jou zou zijn als je in zo'n situatie zou bevinden;
- wat jou zou helpen als je in zo'n situatie zou bevinden.

Opdracht 22: Communicatieve interventies

Deze opdracht kan op school uitgevoerd worden, maar ook op een ander moment. Benodigdheden: een telefoon met voldoende ruimte om een geluidsopname van vijf minuten te maken en een andere persoon (bijvoorbeeld medestudent, vriend of familielid). Vraag of je een geluidsopname mag maken van jullie gesprek.

Het gesprek gaat over een vervelende gebeurtenis die de ander heeft meegeemaakt. Bijvoorbeeld een lastige situatie op school of op het werk, een conflict met een vriendin, een misverstand in een winkel – kortom: een gebeurtenis die niet prettig was voor de ander. Het is niet de bedoeling dat er heel 'zware' onderwerpen besproken worden die veel emotie oproepen. Laat de ander vertellen wat er is gebeurd. Maak een opname van dit gesprek. Transcribeer de opname, dat wil zeggen dat je woordelijk opschrijft wat jij zegt en wat de ander zegt.

Beoordeel je transcript op:

- Wie is het meest aan het woord, de vragensteller of de verteller?
- Hoe is de verhouding tussen open en gesloten vragen?
- In hoeverre vraag je door?
- In hoeverre blijf je bij het verhaal van de ander?
- Wordt OMA thuisgelaten?
- Wat vind je goed aan het gesprek?
- Wat zou je de volgende keer anders kunnen doen?

Variatie: deze opdracht kan tijdens een les uitgevoerd worden in drietallen. De ene student vertelt de gebeurtenis, de andere student is de luisteraar en de derde student observeert via de genoemde punten.

Hoofdstuk 13 De capabilitybenadering

Opdracht 23: Carla

Carla is een jonge vrouw van 19 jaar, heeft een verleden met jeugdinternaten en psychische problemen. Ze is opgeleid tot GGZ-ervaringsdeskundige. Ze solliciteert op een tijdelijke functie als ervaringsdeskundige en wordt aangenomen. Wanneer echter de arbeidsvoorwaarden worden besproken, blijkt dat zij een deel van haar uitkering (Wajong) zal verliezen als ze deze betaalde, tijdelijke baan aanneemt. Het argument: als Carla deze functie aanneemt, is zij in staat om deels betaald werk te verrichten en heeft ze dus geen recht op een deel van haar Wajong-uitkering. Het is onduidelijk of Carla na het aflopen van deze tijdelijke functie een soortgelijke functie kan vinden met voldoende aanpassingen om het werk als GGZ-ervaringsdeskundige uit te voeren.

In deze praktijksituatie verkleint de wetgeving de kansen en mogelijkheden van Carla om te doen wat ze waardevol vindt en wat haar leven glans en zin geeft. Het vertrekpunt is niet wat mensen hebben of hoe ze zich voelen, maar het vermogen van een mens om iets te worden of te zijn.

Beantwoord de volgende vragen:

- Welke capabilities uit Nussbaums lijst zijn hier in het geding? Geef minimaal twee argumenten. Hoe bepaal je als sociale professional wat je wel/niet kunt doen voor Carla?
- Is er hier sprake van stigmatisering en uitsluiting door het toepassen van de wettelijke regels? Waarom wel? Waarom niet?
- Stel je voor: Carla is jouw cliënt. Wat zijn jouw opties als sociale professional nu je merkt dat deze kwestie Carla's participatie in de samenleving in de weg staat? Motiveer je antwoord.
- Deze kwestie kan bij Carla gevoelens van onrechtvaardigheid, miskennis, woede opleveren. Op welke wijze ondersteun je Carla om deze gevoelens om te zetten naar 'positieve actie', naar het formuleren van eigen keuzes en/of om *'haar stem en rechten te laten horen'*?

Hoofdstuk 14 Participatie

Opdracht 24: Erbij horen

Ga naar een sportevenement of training, museum of cultureel evenement. Neem je verbazing mee en ga na wat je tegenkomt:

- Op welke manier maak je deel uit van cultureel leven en/of sportbeleving? (Bijvoorbeeld: ga je dansen, naar een bieb, zit je bij een sportvereniging?)
- Kijk naar de fysieke omgeving. Wat zie je?
- Kijk naar de aanwezige mensen. Wie zijn ze? Lijken ze op elkaar of juist niet?
- Luister naar de taligheid. Is het gemakkelijk te begrijpen wat er wordt gezegd? Wat voor taal wordt er besproken?
- Observeer het aangeboden programma (kunnen verschillende mensen zich herkennen in de programmering, in de thema's, in de mensen op het podium enzovoort?).